

ТРУДОВОЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

УДК 349.2:006.032

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Кириченко Т. М.

*Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна*

У статті розкрито основні недоліки діючого трудового законодавства України, розкрито спосіб вирішення трудових спорів шляхом медіації (посередництва), який необхідно закріпити у національному трудовому законодавстві, як альтернативний для врегулювання спорів, що виникають у трудових правовідносинах. Запропоновано застосування відновного правосуддя, як способу вирішення трудових спорів, шляхом медіації (посередництва). Проаналізовано матеріал про «Відновне правосуддя»: медіаційний процес, який прискорює процедуру судочинства, закріплює у національному трудовому законодавстві альтернативний спосіб врегулювання трудових спорів, які виникають у трудових правовідносинах.

Ключові слова: медіація, медіатор, взаєморозуміння, самовизначення, конфліктна ситуація, позасудове неформальне врегулювання спору, технологія вирішення конфлікту, структурований процес, прямі перемовини, участь третьої сторони, примирна комісія, Європейське законодавство, Європейська Конвенція з прав людини, метод альтернативного вирішення спорів – АВС (ADR), Уніфікований закон США, Директива ЄС, Закон України «Про порядок вирішення трудових спорів, національна конференція ім. Р. Паунда.

Вступ. У сучасному світі все більшого значення набувають механізми саморегулювання суспільних відносин. Зростання активності та відповідальності учасників цивільного обороту дозволяє державі делегувати частину своїх повноважень у певних сферах інститутам громадянського суспільства, таким як відновне правосуддя – медіація.

Вклад основного матеріалу. Відновне правосуддя (restorative justice) – медіація, (mediation – посередництво) – спосіб, процедура врегулювання спору за допомогою незалежної від сторін фахової особи (медіатора) [2, с. 340], позасудове вирішення спорів – процес допомоги конфлікуючим сторонам прийти до взаємно прийнятого вирішення спірних питань, певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес [3, с. 157]. Цей процес може ініціюватися сторонами, здійснюватися за пропозицією чи розпорядженням суду, або передбачатися законодавством. Медіатор не приймає рішення у спорі, а допомагає сторонам самим визначити варіанти вирішення спірної ситуації та прийти до єдиної угоди з урегулюванням спору [8]. Кожний, в межах свого розуміння, може дати свою дефініцію цьому поняттю. В соціальній психології вчені розглядають

медіацію як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів. Ми розуміємо під цим поняттям добровільний та конфіденційний спосіб вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити у прямі перемовини з метою вироблення спільного рішення щодо проблеми. Звертаємо увагу, що у всіх трактуваннях поняття медіації підкреслюється участю, здійсненням певної допомоги у налагодженні взаєморозуміння третьою стороною (медіатором), інтереси якої не пов'язані безпосередньо з предметом непорозуміння. Активна третя сторона контролює процес, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, прийняттю адекватного рішення, зменшує емоційне напруження та інше. Рух за альтернативне вирішення спорів має конкретну дату народження – 1976 р., час проведення національної конференції ім. Р. Паунда «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США» [1, с. 42]. У 2001 р. вже прийнятий Уніфікований закон США «Про медіацію». Згідно з цим Законом, медіація означала «процес, в якому медіатор сприяє налагодженню спілкування та переговорів між сторонами, для допомоги їм досягти добровільної домовленості, щодо їхнього спору». Таким чином, на початку XXI ст. у США вже існувала серйозна законодавча база для медіації, діяли сотні організацій, які надавали послуги АВС, практикували тисячі професійних медіаторів. Також важливим кроком на міжнародному рівні стало прийняття у 2002 р. Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) Типового закону «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру». Цим Законом регулювалися основні принципи процедури медіації у випадках, коли сторони є резидентами різних країн (міжнародна медіація). Інша важлива деталь – те, що у 2008 р. Директивою ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах» визначено медіацію як «структурований процес, незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора» [1, с. 44]. Проте з кінця XX ст. медіація та інші процедури АВС почали активно поширюватися в усьому світі. Країни прецедентного права, такі як Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія, швидко підхопили рух АВС і створили у себе інститути АВС, подібні до тих, які існували у США. Цілий ряд програм з розвитку АВС був упроваджений і в країнах Східної Європи, при цьому більшість із них ґрунтуються на судових моделях, а закон про медіацію розглядався як перший і найважливіший крок у розвитку АВС. Було розроблено та прийнято законодавство про медіацію в Албанії, Хорватії, Македонії, Сербії, Болгарії, Румунії, Польщі, Словаччині, Боснії та Герцеговині. На рівні Європейського Союзу подією стало ухвалення Європейською Комісією Директиви «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» 2008 р. Відповідно до цієї директиви держави-члени ЄС зобов'язані були до травня 2011 р. ввести в дію свої національні закони, підзаконні акти та адміністративні положення, які сприятимуть розвитку медіації [1, с. 45]. До речі, зовсім нещодавно процедура медіації отримала законодавчу регламентацію у Росії: 31 січня 2011 р. набрав чинності Федеральний закон Росії від 27 липня 2010 р. № 193-ФЗ «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)» [9]. У цьому Законі поняття «процедури медіації» позначено як «спосіб врегулювання спорів за сприяння медіатора на основі добровільної

згоди сторін в цілях досягнення ними взаємоприйняттого рішення» [7, с. 238]. Провівши порівняльне дослідження передового досвіду вище визначених країн світу в царині медіації, Рада Європи з огляду на те, що Україна також мала деякий власний досвід застосування процедури медіації – у 2003 році благодійна організація «Український центр порозуміння» у співпраці з Верховним Судом України розпочала програму впровадження медіації у кримінальних справах у м. Києві [4, с. 162] (незважаючи на відсутність спеціального законодавства), підготувала рекомендації щодо наступних кроків, які слід здійснити Україні, запропонувала свої висновки щодо застосування відповідної нормативно-правової бази. Результати цього дослідження мають рекомендаційний характер і ставлять за мету не пропагувати «імпорт» певної моделі медіації, а поширити інформацію про успіхи і невдачі різноманітних починань у цій галузі. Система судочинства в Україні наразі перебуває у тому стані, коли самих лише, хоча і суттєвих, реформ у цій галузі недостатньо для відновлення її ефективності. Держава потребує серйозного розвитку альтернативних методів вирішення спорів, серед яких не лише третейське судочинство, а й програми відновного правосуддя, переговорні процеси, у тому числі за участю нейтрального посередника – медіатора. Отже, впроваджуючи відповідне регулювання, законодавець має бути надзвичайно обачним, створювати умови для ефективної реалізації таких базових принципів, як самовизначення сторін, добровільність участі, гнучкість процесу, конфіденційність, нейтральність та неупередженість посередника тощо. Проте само собою зрозуміло, що без конкретної підтримки з боку чільних суб'єктів, які в Україні формують політику в галузі правосуддя (суди, уряд, парламент, адвокатура), відновному правосуддю – медіації не просто здобути популярність. Отже, правовий механізм відновного правосуддя став у світі невід'ємним соціальним інститутом, отримав законодавче закріплення, знайшов чіткі інституційні форми, але Україна тільки зараз починає сприймати практичний досвід у сфері застосування медіації [1, с. 43]. Одним із таких прагнень законодавців є удосконалення процесу розгляду спорів та конфліктів у суспільстві, в тому числі і в трудовому законодавстві, про що свідчить намагання винести на розгляд народних депутатів черговий законопроект «Про медіацію». Першою ластівкою такого розвитку став законопроект № 7481 «Про медіацію», внесений до Верховної Ради України нардепом України О.Тищенко у лютому 2011 року, положення якого повинні були сприяти розвитку громадянського суспільства і формуванню культури цивілізованого вирішення спорів [6]. На даний момент Верховною Радою України зареєстровано законопроект № 2425а-1 «Про медіацію», ініційований нардепами-регіоналами С. Ківаловим та В. Развадовським. Даний проект – доопрацьований варіант торішнього законопроекту про медіацію № 10301-1 авторів С. Ківалова, В. Бондика. Метою цих законопроектів є введення на законодавчому рівні інституту відновного правосуддя в Україні, створення правових умов для застосування процедури медіації, правових основ запровадження проведення позасудової процедури врегулювання конфліктів за взаємною згодою сторін, також участі у цьому процесі посередника (медіатора). Законопроект складається з семи розділів, в яких визначаються принципи організації медіації в Україні; регламентація процедури медіації, від ініціювання до моменту припинення. Зокрема визначається статус медіатора, його права, обов'язки, відповідальність; самовряду-

вання. Згідно з даним законопроектом під медіацію в Україні розуміється процедура позасудового вирішення конфліктів – спорів, яка спрямована на самостійне досягнення сторонами рішень щодо позасудового врегулювання спорів (з залученням медіатора). Вирішення спорів сторонами на засадах добровільності самовизначення, рівності сторін, конфіденційності, незалежності, неупередженості. Важливою особливістю сучасної медіації є те, що вона входить до пакету інших методів позасудового неформального врегулювання спорів, таких як примирення, міні-суди, експертна оцінка. Всі разом ці методи були названі методами альтернативного вирішення спорів або АВС (в англійській літературі – ADR). Медіація є «серцем» руху АВС, оскільки це найбільш яскрава і найпоширеніша альтернатива судам. Відповідно до ст. 4 проекту Закону України «Про медіацію» предметом медіації є спори, що виникають у тому числі з трудових правовідносин [6]. Також статтею 2.2. проекту, рекомендовано доповнити ст. 221 КЗпП України, а саме частину третьої даної статті доповнити двома новими частинами такого змісту: «Сторони трудового спору за добровільною згодою можуть ініціювати медіацію та обирати медіатора для допомоги у вирішенні спору. Комісія по трудових спорах або суд роз'яснюють сторонам спору право на проведення медіації та її наслідки. У той же час вказаний законопроект містить у собі тільки загальні положення щодо організації та проведення медіації у частині трудового законодавства України. Необхідно більш детально вивчити вплив вказаної процедури на удосконалення правового регулювання вирішення трудових спорів. Основними напрямками удосконалення трудового законодавства України у відповідності до міжнародних трудових стандартів є імплементація правових норм, що регулює відносини із надання послуг медіації при розгляді трудових спорів, а також запозичення позитивного зарубіжного досвіду, його впровадження в соціальне, трудове правове середовище України. Стабільність та розвиток напряму держави залежить від намагання постійно покращувати процес сходження суспільства до більш цивілізованого стану, прагнення до нових досягнень у всіх сферах існування людства. Вказаних процесів не позбавлена і наша держава. Так, окрім розробки цього законопроекту, українським законодавцем також прийнято Закон України «Про порядок трудових спорів – у якому за спільним вибором сторін визначена особа, яка сприяє встановленню взаємодії між сторонами, проводить переговори, бере участь у виробленні примирною комісією взаємоприйнятної рішення (ст.10 Закону передбачає діяльність незалежного посередника). Європейське законодавство, зокрема Європейська Конвенція з прав людини, гарантує кожному право доступу до суду. Медіація може стати допоміжним засобом лише тоді, коли сторони будуть готові й спроможні взяти участь у даному процесі, у більшості випадків і надалі врегульовувати конфлікти і виносити рішення будуть суди. Однак перевага медіації полягає в тому, що замість рішення ззовні сторони знаходять власне взаємовигідне рішення. Замість боротьби за правоту відбувається конструктивна робота над вирішенням конфлікту. При цьому медіація не обмежується існуючим предметом спору, вона повинна враховувати також і приховані причини виникнення конфліктної ситуації, до переговорного процесу можуть залучатися треті особи, які до цього часу не брали участь у судовому провадженні. Якщо вирішення конфлікту розробляється сторонами самостійно, то це сприймається учасниками більш схвально та збільшує шанси на збереження міцних стосунків у

майбутньому [5, с. 14]. Під час аналізу одного із нових інструментів відновного правосуддя – медіації (ст.ст. 25,26 Проекту Закону № 86, внесеного нардепом України Я.П. Федорчуком – медіаційна угода) – ми прийшли до висновку, що медіація може застосовуватися не тільки у кримінальному провадженні (конвенція законодавчого врегулювання застосування програм відновного правосуддя – медіації у кримінальному судочинстві України – 2003 р), а й у Трудовому законодавстві України, у частині підстав і умов розірвання трудового договору та поновлення на роботі працівника. З огляду на вищевикладене, пропонуємо впровадження набутого досвіду, що цілком можливо і доцільно для врегулювання трудових правовідносин. При застосуванні процедури медіації (посередництва) у трудовому спорі набувають більш актуального значення майже всі принципи розгляду, вирішення трудових спорів, а саме принципи швидкості, рівності, об'єктивності, повноти та всебічності дослідження всіх обставин справи, змагальності сторін та гласності при розгляді трудових спорів [2, с. 340].

Висновок. Пропонуємо ініціювання пілотної програми щодо впровадження відновного правосуддя (медіації) у правову систему трудового законодавства України у частині розірвання трудового договору та поновлення на роботі працівника. Місія даного процесу – змінити погляд народу України на вирішення трудових конфліктів від суперництва до співпраці, верховенства права. Це дозволить не тільки докорінно змінити погляд на конфлікт, а й сформувані нові вміння, створити нові засоби для ефективного вирішення складних ситуацій при розгляді трудових спорів та організації і проведення переговорів. Така пілотна програма покликана представити медіацію судовим органам, підготувати спеціалістів з трудового права для подальшого розвитку медіації при вирішенні трудових спорів в Україні, налагодити партнерські стосунки з системою судочинства, розробити механізм співпраці з судами для напрацювання практичного досвіду впровадження медіації. Пропонуємо закріпити у національному трудовому законодавстві альтернативний спосіб врегулювання трудових спорів, які виникають у трудових правовідносинах, застосування відновного правосуддя, як способу вирішення трудових спорів, шляхом медіації (посередництва) аспекту, який надає можливість наближення національного трудового законодавства до міжнародного рівня. Пропонуємо проводити медіації у так званій прийнятній формі – судовій медіації, тобто це процедура медіації у рамках розпочатого в суді провадження по справі суддею чи науковим співробітником цього ж суду, які мають відповідну підготовку медіатора (у зв'язку з тим, що в Україні не вистачає кваліфікованих медіаторів, в тому числі обізнаних у процесі трудового права). Така форма роботи якнайкраще сприятиме утвердженню медіації, як альтернативного способу взаємовигідного розв'язання спору до винесення судового рішення [3, с. 165].

Пропонуємо створити робочу групу, завданням якої стала б розробка відповідного аспекту трудового законодавства, щодо програм примирення у трудовому законодавстві України, проводити тренінги: для ознайомлення сторін судового процесу з підходом вирішення трудових конфліктів у програмах відновленого правосуддя, оволодіння навичками захисту в співробітницькому процесі. Сформувані розуміння принципів, змісту відновного правосуддя, захисту інтересів клієнтів в співробітницькому процесі вирішення спору, а також розуміння допомоги учасникам процесу у оволодінні навичками належної комунікації, формулювання розуміння етики, розв'язання завдань

у аспектах трудового права в дусі відновного судочинства діючого трудового законодавства. Вивчення світового досвіду використання примирних процедур (медіації) у вирішенні спорів та імплементація цих норм вказує на перспективність впровадження такої процедури при вирішенні трудових спорів в національному законодавстві, що є дуже актуальним для сучасного рівня розвитку трудових відносин.

Список літератури:

1. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // Наука і право. – 2011. – № 3. – С. 43-47.
2. Кабанець В. О. Медіація (посередництво), як альтернативний спосіб вирішення трудового спору / В. О. Кабанець // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 340-342.
3. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів / О. В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1. – С. 158-173.
4. Шамлікашвілі Ц. Впровадження медіації у Росії / Ц. Шамлікашвілі // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 237-245.
5. Матеріали курсу підготовки медіаторів із кола посадовців, які займають керівні посади в органах виконавчої, законодавчої та судової влади : Спільна програма Європейської комісії та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». – К. : Український центр порозуміння, 2010. – 40 с.
6. Про медіацію : Проект Закону України від 17.02.2010 № 7481 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : http://www.search.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/JFSRTOOI.html.
7. Гребенщиков А. В. Курс российского трудового права: Часть общая : в 3-х т. / А. В. Гребенщиков, С. П. Маврин, Е. Б. Хохлов ; под общ. ред. С. П. Маврина, А. С. Пашкова, Е. Б. Хохлова. – Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербурга. ун-та, 1996. – Т.1. – 573 с.
8. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 227.
9. Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації) : Федеральний закон від 27.07.2010 № 193-ФЗ.

Кириченко Т. М. Восстановительное правосудие как одно из направлений усовершенствования трудового законодательства Украины в контексте международных стандартов / Т. М. Кириченко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 144-150.

В статье раскрыты основные недостатки действующего трудового законодательства Украины, раскрыты способы разрешения трудовых споров путем медиации (посредничества). Проанализирован материал о «Восстановительном правосудии»: медиационный процесс, который ускоряет процедуру судопроизводства, закрепляет в национальном трудовом законодательстве альтернативный способ регулирования трудовых споров, которые возникают в трудовых правоотношениях.

Ключевые слова: медиация, медиатор, взаимопонимание, самоопределение, конфликтная ситуация, внесудебное неформальное урегулирование спора, технология разрешения конфликта, структурированный процесс, прямые переговоры, участие третьей стороны, примирительная комиссия, Европейское законодательство, Европейская конвенция по правам человека, метод альтернативного разрешения споров, АРС, Унифицированный закон США.

**REFURBISHED JUSTICE AS ONE OF THE AREAS OF IMPROVEMENT
OF LABOR LEGISLATION OF UKRAINE IN THE INTERNATIONAL STANDARDS**

Kirichenko T. M.

Kherson State University, Kherson, Ukraine

This article deals with the main shortcomings of the labor legislation of Ukraine, disclosed this to solve labor disputes through mediation (mediation), the proposed use of the restored justice as a means of resolving labor disputes through mediation (mediation). Also analyzed the material on «Refurbished justice» – the

mediation process that accelerates the process of justice, establishes a national labor legislation alternative way of settling labor disputes that arise in the employment relationship.

Reveals the aspect of a possible approximation of national labor legislation to the international level. The characteristic of the transaction, which in practice is a typical result of successfully implemented, thanks to one of the new instruments restored justice – mediation. It is proposed to establish a working group whose task would be to develop relevant aspects of labor legislation on reconciliation programs in Ukraine's legal system, the establishment of training courses to familiarize litigants approach of resolving labor disputes in programs restored justice and protection skills acquisition in the co-operative process. Emerging understanding of the principles and content of restorative justice skills acquisition protect clients' interests in the co-operative process of dispute resolution. Help participants in the process of mastering the skills of good communication, understanding the formulation of ethics, problem solving labor disputes in the spirit of restorative justice of the labor legislation. The suggested initiating a pilot program to implement restorative justice (mediation) in the legal system of labor legislation of Ukraine. The mission of the process to change people's view of Ukraine on resolving labor disputes from competition to cooperation, the rule of law. This not only radically change the view of the conflict, but also generate new skills, create new tools to deal effectively with difficult situations in employment disputes and organizing and conducting negotiations. This pilot program is designed to introduce mediation judicial authorities to prepare specialists in employment law for the further development of mediation in resolving labor disputes in Ukraine, to establish partnerships with the judicial system, develop a mechanism for cooperation with the courts to develop practical implementation experience of mediation.

Key words: mediation, mediator, understanding, self-conflict situation, informal-court settlement of the dispute, the technology of conflict resolution, a structured process of direct negotiations, the participation of a third party conciliation commission, the European law, the European Convention on Human Rights, a method of alternative dispute resolution – ADR (ADR), Uniform Law U.S., the EU, the Law of Ukraine «On the Procedure for the settlement of labor disputes, a national conference name. R. Pound.